

QUADERN

L'historiador nord-americà Robert Ignatius Burns és considerat un dels màxims especialistes internacionals en la Catalunya del segle XIII i sobretot en la fundació i consolidació del regne de València. El passat mes de febrer, el jesuïta nord-americà, conegut arreu com el pare Burns, va ser guardonat amb el III Premi Internacional Ramon Llull, que

concedeix la Fundació Congrés de Cultura Catalana, pels seus estudis sobre el regne de València. En una entrevista que es publica en aquest *Quadern*, R. I. Burns parla dels seus treballs, de com va descobrir Catalunya i de la seva preocupació perquè els seus treballs no siguin utilitzats ni manipulats políticament.

Robert Ignatius Burns.

ALBERT RAMIS

Només història

ROSA MORA
Va descobrir Catalunya l'any 1950 quan preparava la tesi de llicenciatura sobre els almo-gàvers. Des d'aleshores ha estudiat Catalunya i Occitània al segle XIII i s'ha especialitzat en la figura del rei Jaume I el Conqueridor, del qual és un apassionat, i en la conquesta i consolidació del regne de València.

El jesuïta nord-americà Robert Ignatius Burns investiga la història a través dels documents, però es resisteix a treure'n conclusions. Les conclusions, segons que diu, es desprenen dels textos; però, de vegades, aquestes conclusions poden ser ben polèmiques. Els seus estudis demostren, per exemple, que la fundació de València, de la qual el propi venent mes d'octubre

serà el 750è aniversari, fou obra de catalans i no pas d'aragonesos. "La documentació que he estudiat", diu el pare Burns, "demostra que la fundació de València va ser feta pels catalans; però no m'agrada que això es manipuli, perquè s'ha de fer constar que la participació aragonesa també fou important".

Passa a la pàgina 2

HISTORIA

L'americà que descobrí el Mediterrani

Els treballs de Burns mostren que la fundació del regne de València fou obra de catalans

Ve de la pàgina 1

Entre d'altres llibres, Burns ha escrit *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València, Jaume I i els valencians del segle XIII o Diplomatarium Regni Valentiae* — a publicar ben aviat, com els altres dos, a l'editorial valenciana Tres i Quatre—, que efectivament fan veure que són catalans els orígens de València. Aquesta tesi, que ve després d'una exhaustiva anàlisi de la documentació de l'època, omple de satisfacció un sector dels estudiosos valencians. "Burns ha desmuntat amb el seu treball, absolutament seriós i científic, la historiografia impulsada per l'historiador aragonès Antonio Ubieto, que afirmava que el regne de València és una creació aragonesa", assenyala el catedràtic de Filologia Catalana Antoni Ferrando el dia de la concessió del premi Lluçà a Burns, i afegí: "Burns ha demostrat amb tota imparcialitat que el valencià és el nom que es dona a l'idioma català a València".

Burns, això no obstant, no vol entrar en cap mena de polèmica: "Els estudiosos busquen en el passat per afirmar el present; i després hi ha la qüestió de l'idioma, però jo no puc entrar en això, jo estudio documents".

"En les històries que escriuen els aragonesos diuen que no van ser els catalans i en les dels catalans diuen que no van ser els aragonesos", explica Burns, sense poder amagar un somriure entre irònic i comprensiu. "Van intervenir-hi catalans i aragonesos; però, per la psicologia d'aquesta nació, jo crec que fou obra de catalans. Els aragonesos tenien més afinitats amb la vida agrícola, ramadera i tot això; en canvi, els catalans, bons comerciants, estaven interessats en les ciutats, ciutats com València i Alacant, entre d'altres. I es pot veure fàcilment que aquestes són molt catalanes. És un tema una mica fosc establir quin percentatge exacte de pobladors fou el més fort, el que tingué més influència. Hi ha gué homes forts i influents en el govern que eren catalans, i homes forts i influents en els sectors més feudals del regne que eren aragonesos. Això és cert. I si parlem de nacionalitat, de si València fou més catalana o més aragonesa, jo diria que no hi ha cap dubte: fou molt més catalana".

Glòria per a tothom

"Això també es pot veure al Fur de València; el codi s'escriu primer en llatí i immediatament després en romanç català, no en aragonès o castellà. També es pot veure en el *Llibre dels fets*. Ho demostren els documents i jo n'he vistos suficients per convèncer-me'n, però no val la pena d'entrar en polèmica perquè hi ha suficient glòria per a tots dos pobles. És una paradoxa, però tampoc no podem pas excloure'n els àrabs. Els documents que he estudiat posen de manifest que, si la contribució dels aragonesos no fou tan gran com la dels catalans, també va ser important. I no se n'ha d'excloure ningú".

R. I. Burns és catedràtic d'Història a la universitat de

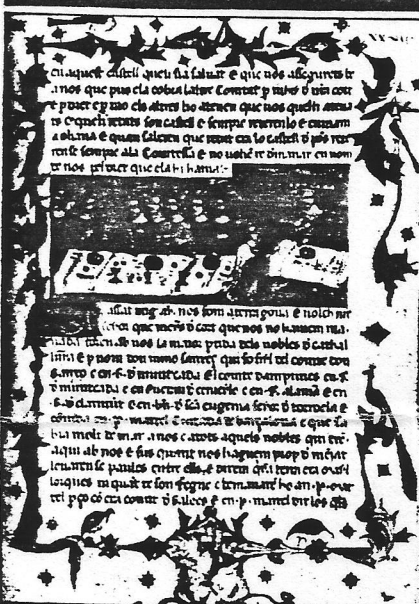
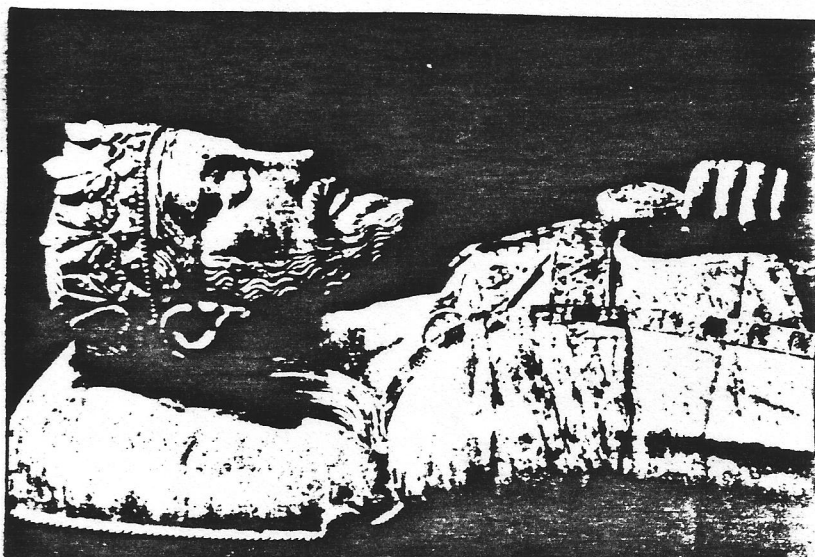
l'Estat de Califòrnia, en la seva secció de Los Angeles (UCLA), on imparteix classes des de fa 12 anys; anteriorment, havia fet classes, durant 20 anys, a la universitat de San Francisco. A Los Angeles ha creat un petit centre d'estudis catalans, on els seus alumnes poden gaudir d'una completíssima biblioteca sobre Catalunya, Occitània i València. Molts dels seus alumnes col·laboren en els seus treballs i no és gens estrany de veure'ls microfilmant documents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Aquest és un dels principals mètodes de treball que segueix el pare Burns: microfilmant documents als arxius catalans i espanyols que després estudia a Los Angeles.

Premi Rei Jaume

Per estimular els estudiants nord-americans a aprofundir i especialitzar-se en la Catalunya medieval, Burns ha destinat la dotació del Lluçà —un milió de pessetes— a la creació d'un premi als Estats Units. El guardó, que es dirà Premi del Rei, en homenatge al rei Jaume I el Conqueridor, serà administrat per la prestigiosa American History Association, que agrupa 17.000 historiadors.

"Com va descobrir el jesuïta nord-americà, aleshores jove, la Catalunya medieval? "Quan jo era jove", recorda el pare Burns, "els estudis del període medieval se centraven bàsicament, als Estats Units, en Anglaterra i França, no en Occitània. D'Occitània, no se'n deia res; no existia pels nord-americans. Es tractava d'estudiar l'Edat Mitjana dels països industrials, és a dir, de països com França i Anglaterra i potser també una mica Itàlia. Però, anys més tard, durant la II Guerra Mundial, i després, es refugiaven als Estats Units molts historiadors i intel·lectuals d'Alemanya i de tota l'Europa Central, molts bizantinistes, arabistes, etcètera, i ens ajuden a veure les coses d'una altra manera, amb uns altres ulls. La presència d'aquests estudiosos va provocar una espècie de renaixement històric als Estats Units, i ells ens van fer comprendre que, a l'Edat Mitjana, el centre de les coses era la Mediterrània, no Estats mediterranis necessàriament, però sí ciutats com Barcelona o València, Marsella o Gènova".

"La figura dels comtes catalans", afegeix Burns, "em va entusiasmar. Era molt diferent de les històries tribals de França, on el rei era una espècie de cap de tribu. La civilització de les ciutats com Barcelona, València, Gènova... el comerç internacional, les relacions amb els àrabs, el paper importantíssim de la clerecia, tot això em va descobrir un món fascinant. Jo aleshores estudiava a Roma, preparava la tesi de llicenciatura sobre els almogàvers a Bizanci. Puc dir que vaig conèixer Catalunya gràcies als almogàvers. I quan vaig decidir-me a estudiar a fora Catalunya, el pare Batllori em va aconsellar que em dedicés a estudiar la fundació del regne de València. No hi ha gaires acadèmics que

A dalt, capçalera de la tomba del rei Jaume I el Conqueridor que es troba al monestir de Poblet; a baix, dues pàgines del *Llibre dels fets*; a la de l'esquerra hi ha un gravat que representa el rei Jaume I.

s'hi dediquin", em va dir. I m'hi vaig dedicar. Per aquesta raó des del 1950, més o menys, estudio València i Catalunya i les relacions entre ambdós països".

En aquests quasi 40 anys, el pare Burns no ha parat de fer descobriments que, confessa, l'apassionen. Un dels que ha treballat al llarg dels anys és l'orde religiós dels Sacs. Ha escorcollat la documentació sobre aquest orde, totalment desaparegut des de fa segles, per tot Catalunya, fins a Perpinyà, Aragó, Narbona, Montpeller... "Tinc la documentació completa, molts capítols; només em falta acabar de posar-ho en ordre i escriure el llibre".

Robert Ignatius Burns s'entusiasma parlant d'aquest orde, pràcticament desconegut, i les seves explicacions mostren sense cap dubte el seu sistema de treball, rigorós i documentat. "Els Sacs —és diu dels Sacs perquè es vestien amb sac— va ser un orde mendicant que durant 25 anys funcionà com un orde formal, amb cases des d'Anglaterra a Palestina. Va arribar a tenir més de 100 cases, però, després de 25 anys, va ser suprimit, juntament amb d'altres ordes mendicants, pel Concili de Lió. Va desaparèixer completament i ni tan sols existeixen llibres sobre ell, encara que he trobat alguns

articles, uns vuit, que s'hi referencien. Va ser un orde molt aliat de la Corona d'Aragó; en alguns dels articles, es diu que fou un orde francès, però això no és exacte: és un orde occità, que tingué la casa mare prop de Marsella —concretament a Iéras, on fou fundada per Rodolf Ateulf— i instal·là la seva universitat a Montpeller. Tingué cases a Perpinyà, Barcelona, Girona, Tarragona, Lleida i Puigcerdà, però, curiosament, no a Vic, i no sé per què, car era un centre ben important. Com es pot veure, va tenir una gran importància a Catalunya".

Documents

"M'ha estat difícil de trobar documentació dels llocs exactes on es va instal·lar l'Orde", continua el pare Burns; "he pogut trobar documents referents als Sacs a l'Arxiu Diocesà de la catedral de Barcelona i he constatat que a Barcelona tingué la seu al que ara és la cantonada del carrer de Santa Anna amb l'avinguda del Portal de l'Àngel; també he pogut esbrinar que membres de les grans famílies de Barcelona van ser patrons de l'Orde. He seguit la seva pista per Aragó, però només tinc constància que va estar a Calatayud i Terol, i per Ca-

latayud només he trobat un sol document, però és una prova que hi va existir. En general, els documents relacionats amb l'orde dels Sacs són testaments, en què persones benestants deixaven diners a l'Orde; o textos de transaccions, com la venda de monestirs, per exemple. A l'Arxiu Diocesà n'he trobades força, d'aquestes petites al·lusions, que ratifiquen l'existència dels Sacs".

El pare Burns parla de les seves troballes com si fossin autèntiques perles. "A alguns documents realment ho són. Per exemple, vaig trobar a l'Arxiu de la Catedral un document veritablement peculiar, molt curiós, sobre un canonge barceloní que era molt, molt escandalós, i que es veu que portava molta mala vida. El document, encara que no especifica per quins motius concrets, estipula que el tal canonge ha de ser enviat a un monestir de fora de Barcelona, com una mena de càstig, de presó. El document és una espècie de contracte pel qual el canonge es compromet a ser frare dels Sacs i, igualment, a portar la vida severa de l'Orde. En el mateix contracte, les autoritats de la Catedral accepten el compromís del canonge, però l'amenaçen amb un càstig més gros, si no porta una vida recta. És molt curiós,

W. R. Burns durant la seva estada a Barcelona.

ALBERT RAMIS

però són documents com aquest, més o menys allats, els que donen idea del microcosmos de l'Orde. Aquest contracte, en concret, posa de manifest, per exemple, que els Sacs portaven una vida molt recta i severa".

La documentació analitzada pel pare Burns evidencia que l'orde desconegut dels Sacs contribuï a "canviar la cara d'Europa", com diu l'historiador nord-americà. "Els Sacs formen part del moviment mendicant, fou un orde de caràcter internacional, integrat per homes de les classes influents, superiors. En un moment en què no existia una clerecia ben preparada, per a les necessitats d'aquella època, l'aparició d'ordes d'aquesta mena va tenir un paper fonamental, jo diria que fins i tot contracultural, de

revulsiu. Torres i Bages diu que, si els benedictins varen tenir un paper decisiu en l'articulació de la cultura i la societat anglesa, els mendicants exerciren un paper similar a Catalunya. Per això els Sacs van ser tan importants, no per ells mateixos, sinó pel paper que van fer: una revolució cultural. Els frares d'aquest orde eren homes escollits; he trobat documents sobre els Sacs a Puigcerdà que demostren que els noms dels frares corresponien als de les masies més importants i conegudes d'aquella zona; eren una part del tot vital de l'estructura d'aquella societat".

Burns ha esbrinat també els motius de la curta vida de l'orde dels Sacs. "Vint i cinc anys és massa poc temps per a un orde d'aquestes característiques. Els

Sacs van constituir un moviment explosiu, un moviment contracultural, sense a penes cap control eclesiàstic. Només el Papa tenia una mica de control sobre ells, i, a més, a distància. Això molestava els bisbes, que veien els Sacs massa forts, independents, poderosos i perillosos".

Desaparició

"Per totes aquestes raons, el moviment dels Sacs va ser tallat pel Concili de Lió l'any 75 del segle XIII. Però, com és natural, aquests frares no van pas desaparèixer de cop. Els van dir que ja no podien formar novicis i això en frenà radicalment l'expansió, si bé poden continuar vivint als convents fins que no mor l'últim frare. A Puigcerdà, per exemple,

encara hi havia algun frare dels Sacs al segle XIV. Però, en general, van anar desapareixent a final del segle XIII, i també en van desaparèixer d'un a un els convents. D'això, n'he trobat constància perquè els bisbes de cada lloc en venen l'edifici. És per aquesta raó, perquè hi va haver transaccions, que tenim documentació".

"És un exercici apassionant de trobar un dia un indici de l'existència de l'Orde; després de poder establir on eren els convents i així, a poc a poc, reconstruir una cosa que no existeix. Una pista et dona la idea; busques la documentació, busques als llocs que semblen més lògics. Per exemple, a Puigcerdà vaig escorcollar feli per feli més de 50 codis notariais per trobar tan

sols unes poques al·lusions. I, clar, després de més de 20 ar escorcollant i escrivint llibres anat trobant al·lusions aquí i allà i els meus amics, que sabien meua dèria pels Sacs, tam m'han ajudat, i durant les seves investigacions, sempre que he trobat un qualsevol petit det referent a l'orde dels Sacs, r l'han passat completament documentat. I així s'ha anat cor truint aquesta història. Jo pens va escriure només un article s bre aquest orde tan vital i tan f gaç i, en canvi, me n'ha sortit t un llibre".

Si l'orde dels Sacs és una d ria del pare Burns, l'altra, sen cap mena de dubtes, és la figur del rei Jaume I el Conqueridor del qual és considerat màxim e pecialista internacional.

Heroic, pietós i humà

L'historiador nord-americà, q parla del rei llegendari com d' vell amic, amb indulgència i a miració, estableix un paral·lel me entre la manera de ser i de f del rei Jaume i la dels sultans àrabs. "He escrit un article bi psicològic que es titula amb ir nia *La vida espiritual de Jaume I* que és un perfil de la seva ment. litat. Jaume és un home que e criu la seva autobiografia (el *L bre dels feits*), i això és una cos que no acostumen a fer els re europeus, però que, en canvi, fa sempre els sultans. I la maner d'escriure la seva autobiografi és també similar a la dels re musulmans. El rei Jaume descri la seva concepció de l'Estat, b més o menys de l'Estat, i descri també la seva mort, com solie fer els sultans. El *Llibre dels fei* (primera gran crònica catalan medieval, escrita o dictada pe rei Jaume I) és un llibre per Déu no per la glòria nacional, sinó pe mostrar al poble la victòria d Déu. I això també és una cos molt islàmica".

El *Llibre dels feits*, explica e pare Burns, reflecteix la imatg que el rei Jaume tenia de si mateix, la imatge que volia fer conèixer i també la imatge real qu se'n pot llegir entre línies. "Aix m'agrada moltíssim. El Conqueridor era un home molt humà; un home que es fa estimar molt. H ha molts factors en el seu caràcter que no són bons: la seva crueltat, per exemple; o el se tracte amb les dones. Però crec que aquestes debilitats tenen un justificació en la seva infància. Sense pare, sense mare, tanca de molt jove en un monestir de templers, on la vida era molt dura. No, les coses no varen se gaire fàcils per al jove Jaume. H ha molts detalls de la seva vida; que expliquen i justifiquen l seva manera de ser. Tinc la con vicció que era un home molt heroic, molt pietós, i, al mateix temps, una mica bàrbar. Era de la millor classe de guerrers de seu temps".

"El rei Jaume", continua e pare Burns, "era una combinació d'elements i funcions contradictòries, que el fan absolutament humà. Era una mica presumit. I de vegades, en els seus escrits, per presentar la seva vida d'una forma més artística i més bonica, o potser per comprendre's millor a si mateix, canvia moltes coses. No dic que fossin mentides, però sabem pels documents que no eren ni van succeir tal com ell explica i ens vol fer creure. Això no és cap pecat; al cap i a la fi tots ho fem sovint, això, perquè a tots ens agrada de quedar millor que no som".

3.000 documents sobre el rei Jaume

R. M. L'editorial Tres i Quatre, de València, publicarà abans de Nadal el primer volum de l'últim treball del pare Robert Ignatius Burns: *Diplomatarium Regni Valentiae*, en cinc volums; quatre d'ells recullen 3.000 documents sobre el rei Jaume I el Conqueridor, i n'hi ha un, *Societat i documentació*, d'introducció. El primer volum (500 documents) de la versió anglesa ja s'imprimeix als Estats Units; els segons 500 documents ja són a punt d'entrar en premsa.

"Són registres del rei Jaume, escrits en català, aragonès i llatí", explica el pare Burns, "que abracen tota la seva vida. Només a l'Arxiu de la Corona d'Aragó hi ha 14.000 registres del Conqueridor. Jo n'he seleccionats i estudiats 3.000, que són els que es publicaran; fan referència exclusivament al rei Jaume i al regne de València".

El treball ha estat molt laboriós i el pare Burns, que microfilmà els documents a l'Arxiu i que els ha estudiats exhaustivament a Los Angeles, hi ha esmerçat moltes hores i anys. "La gran dificultat", diu, "és que no estan en pergami; no els van escriu-

re perquè els llegíem set segles després. Són documents notariais, escrits amb moltes abreviacions. És com el café instantani: de molt poqueta cosa, en surt molt".

Un dels principals obstacles que ha hagut d'afrontar el pare Burns és el mal estat dels documents. "Són papers del segle XIII; la humitat, l'acció microbiològica, la tinta que traspasa el paper i la presència de petits bacteris n'han fet la lectura realment difícil, i he hagut d'anar moltes vegades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, perquè, als microfilms, hi trobava moltes paraules que no es podien llegir; d'altra banda, el llatí emprat no era bo, i ben sovint se'm plantejaven dubtes: això o bé ha estat mal escrit per l'escrivà de torn o no pot ser. I així vaig passar moltes hores mirant de treure'n l'aigua clara, fins que ho vaig aconseguir".

"D'una altra part, he traduït del llatí tots els topònims i els antònims. El resultat és una documentació ordenada i comentada que em penso que serà d'utilitat per als estudiosos".

La recopilació d'aquests documents no exigeix, en opinió del pare Burns, cap con-

clusió, encara que la seva afirmació resulta massa modesta. "Es tracta de registres sobre el Regne de València, des de documents eclesiàstics fins a petites històries d'hospitals valencians. Reflecteixen això: el funcionament del nou regne". "Potser la gran conclusió que se'n pot extreure", afegeix el pare Burns, "és la revolució del paper que es produeix a Barcelona i València, i que significa un canvi fonamental: d'una època de tradició oral es passa a una època en què comença a crear-se una tradició escrita i s'anota fins el més petit detall, la més mínima transacció. És el canvi d'una societat que no escriu a una societat que escriu. També és molt interessant perquè reflecteix el problema de les llengües a la Corona d'Aragó. La compilació d'aquests documents recull registres de tota mena sobre el nou Regne de València, escrits en tres idiomes diferents".

Pel que fa als restants 11.000 registres que hi ha l'Arxiu de la Corona d'Aragó sobre Jaume I, el pare Burns no sap encara si hi treballarà, però no ho descarta pas rotundament.